

«Рай»

Автор сценарію і режисер
Надія Кошман
Оператор Вадим Ільков
Дикторський текст читає
Андрій Серєда
Продюсер Світлана Степаненко
У фільмі взяли участь художник
Борис Єгіазарян, сестра Поліни
Райко Марія Свистухіна,
отець Петро,
звучить спів Рахілі Руснак
та імпровізації на українські
народні пісні Нелі Бикової.
Студія «Кінематографіст», 2006.

Рай Поліни Райко

*Вона не чула зроду про Растреллі,
Вона ходила в степ на буряки.
А от якби не сволок, а на стелі –
щоб тільки небо, небо і зірки.*
Ліна Костенко

Коли Ліна Костенко написала про жінку, яка мріяла в хаті намалювати небо, вона не знала про Поліну Райко. Та й Поліна Райко тоді нікому не була відома. Але ці рядки немов про неї. Тільки на відміну від матері з поезії Ліни Костенко, Поліна Райко свою мрію здійснила. За останні три роки свого життя заяснило не тільки небо на стелі, – вона розмалювала усю свою хату. Жіночими портретами, птахами й казковими звірами. Ця хата – у нічим не примітному селищі Гола Пристань на Херсонщині. Саме про ці феноменальні розписи, про жінку з гіркою долею, яка все оте намалювала, зняла фільм «Рай» молода режисер Надія Кошман. Завдяки цьому ми побачили диво, яке нагадало роботи Марії Приймаченко, і дізналися про незбагнений сплеск творчості серед звичайного буденного потоку життя. Що це? Веління Бога? Форма протесту проти гіркої долі? Нерозгадана, незбагненна потреба скривдженої душі?

З розповіді сестри Марії дізнаємося, що Поліна мала чоловіка-п'яницю, якого «зелений змія» приводив у шаленство, що виражалося в знущанні над дружиною. Улюблена донька Олена загинула вже дорослою. Син, як батькове продовження, взагалі став соціально небезпечним і перебуває в ув'язненні. Неважко уявити, яким було життя самотньої вже літньої жінки на мізерну пенсію. На жаль, життя Поліни Райко не можна назвати унікальним у нашій країні – в її долі упізнають себе чимало наших жінок, чії чоловіки в мирний час гинуть у битвах «з оковитою», перед цим немало помучивши своїх близьких. А якщо ще і з дітьми не поталанить, тоді взагалі кривда невимовна й потрібно шукати порятунку – чи в роботі, чи в релігії, чи ще де-небудь. Поліна Райко знайшла свій порятунок у малюванні і залишила після себе розмальовану чудовими розписами хату.

Нас поступово вводять у світ, де жила художниця. Зима, плавні, лід, підлітки на ковзанах, рибалки. Шеренга будинків, і серед них такий, як і всі інші, будинок героїні фільму. Та от відчиняються двері до хати – й ми поринаємо у казку, у світ соковитих барв, щасливої гармонії. Можливо, таким бачила рай у своїй уяві Поліна Райко. (А що з цієї красою сьогодні? Земляки так і залишаться байдужими, чи знайдеться добра душа, яка подбає про цей скарб, збереже ці роз-

писи? Цим мала б зацікавитися держава чи місцева влада, придбати дім і возити туди туристів).

Художник Борис Єгіазарян у фільмі дає дуже високу оцінку розписам, вважаючи, що назвати Поліну Райко самородком не досить, що вона вище за рангом. Місцевий батюшка отець Петро з великою повагою говорить про жінку, але скласти оцінку її творчості йому важко: «Я знав, що вона малює. Попросив дозволу прийти подивитися і, можливо, зробити замовлення для церкви. Але те, що побачив, схоже на дитячі малюнки». А сусідка додала: «Малювала вона фарбами, які розводила на бензині. Уявляєте, який запах стояв у кімнаті, де вона спала?» Та й це не все – Поліна захопилась малюванням настільки, що витратила всі свої гроші на фарби. Буквально голодувала.

Автори розгортають фільм у переплетенні трьох сюжетних ліній: перша – відсторонене життя селища (не лінія, а скоріше, тло), друга – розповіді людей, які знали героїню: сестри Марії, отця Петра, сусідки, коментар професійного художника і, нарешті, третя – самі роботи, які камера Вадима Ількова розглядає уважно і не без хвилювання. Контраст між життям героїні та її творами створює напругу. Емоційний стан, з яким сприймається фільм, нагадує враження від «Трійці» Андрія Рубльова після темряви жахливої реальності зображеного життя у фільмі Андрія Тарковського. Отой контраст між світлими і життєрадісними розписами та безвихідно важким життям їхньої авторки і тут вражає, мабуть, найбільше.

Доповнює враження від розписів закадровий пісенний супровід у жіночому виконанні, але не концертному, а спокійно-чуттєвому. Одночасно і спів, і роздуми. Навіть обізнаний з українським пісенним фольклором глядач не відразу збагне, що за пісні виконуються. Навіть знайомі мелодії, але разом з тим інакші, – і тільки з титрів довідуємося про те, що звучали імпровізації за народними піснями. Акапельний сольний спів влучно передає журливий настрій, який немов контрастує й водночас доповнює, робить об'ємнішою розповідь про народну художницю з Херсонщини.

І навіть якщо нинішні власники хати й знищать розписи (про що страшно подумати!), залишиться фільм, який збереже мистецький витвір для нащадків, стане «музейним експонатом», який вивчатимуть дослідники, як вивчають творчість Марії Приймаченко чи Никифора з Криниці. А глядачі, дивлячись фільм «Рай», отримуватимуть естетичну насолоду.

Лариса Іванишина